

Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēde

2023. gada 19. maijā

Turpinājums

2023. gada 30. maijā

Sēdi vada Latvijas Republikas Satversmes tiesas priekšsēdētājs

Aldis Laviņš.

A. Laviņš.

Labrīt!

Lūdzu, sēdieties!

Turpinām tiesas sēdi lietā Nr. 2021-45-01.

Iepriekšējā tiesas sēde noslēdzās ar norādi, ka šodien lemsim par to, vai varam pabeigt lietas izskatīšanu pēc būtības.

Pirms šo jautājumu lemjam, vēl ir daži jautājumi no tiesnešiem.

Un vārds tiesnesim Artūram Kučam. Lūdzu!

A. Kučs.

Labrīt!

Man būs viens jautājums Saeimas pārstāvim.

Tā kā apstrīdētās normas negāja to parasto kārtību caur Ministru kabinetu, bet nu Tieslietu ministrija teica, ka viņa nebija vērtējusi, viņai nebija iespējas vērtēt, man ir jautājums, vai tika vērtēta apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Cilvēktiesību konvencijas iespējamajiem gan 1. protokola 1. pantam „Tiesībām uz īpašumu”, gan 1. protokola 2. pantam „Tiesībām uz izglītību”?

Un, ja tika, tad vai jūs varētu nosaukt, kurā stadijā tas... kur tas tika vērtēts? No komisijas protokoliem es to neredzu, bet varbūt man tas ir paslīdējis garām. Paldies.

S. Bērtaitis.

Paldies.

Godājamā tiesa!

Eiropas Cilvēktiesību tiesas konvencija netika artikulēta komisijas sēžu laikā tiešā veidā. Vienlaikus, kā jau es sniedzu iepriekš, priekšlikums par grozījumiem Augstskolu likumā tika sagatavots par šo te nozari atbildīgajā ministrijā, attiecīgi Izglītības un zinātnes ministrijā, kuras izstrādes ietvaros tika ņemtas vērā arī tās pamattiesības, kuras garantē starptautiskie tiesību akti, tostarp arī Eiropas Cilvēktiesību konvencija. Līdz ar to ministrijas līmenī šis apstāklis bija ņemts vērā. Bet atsevišķi dokumentēts tiešā veidā nav.

A. Kučs.

Kāpēc es to jautāju. Jo no anotācijas es redzu, ka ministrijas sagatavotajā, ka viņa ir vērtējusi atbilstību Savienības tiesībām, bet konvencijai no anotācijas es to neredzu. Jūs sakāt, ka no tās visas informācijas, kas jums ir pieejama, ka tas tika izvērtēts, ja?

S. Bērtaitis.

Pēc būtības tas tika ņemts vērā. Nu, it īpaši ņemot vērā, ka faktiski jau Satversmē lielā mērā šīs pamattiesības jau garantē. Un attiecībā uz Eiropas Savienības tiesībām iepriekš Satversmes tiesa to bija īpaši akcentējusi, ka šis izvērtējums Eiropas Savienības tiesībām ir nepieciešams un viņu nepieciešams atspoguļot likumprojekta izstrādes materiālos, tāpēc arī anotācijā tas tika īpaši uzsvērts.

A. Kučs.

Labi.

Paldies jums.

A. Laviņš.

Paldies.

Citu tiesnešu jautājumu nav.

Līdz ar to vaicāšu lietas dalībniekiem.

Vai varam pabeigt lietas izskatīšanu pēc būtības un pāriet pie tiesu debatēm?

Nikuļcevas kundze?

I. Nikuļceva.

Jā, protams, varam pabeigt lietas izskatīšanu pēc būtības.

A. Laviņš.

Paldies.

Bērtaiša kungs?

S. Bērtaitis.

Varam, jā.

A. Laviņš.

Paldies.

Lietas izskatīšana pēc būtības tiek pabeigta un pārejam pie tiesu debatēm.

Iepriekšējā tiesas sēdē mēs jau atrisinājām jautājumu par to, cik ilgs laiks tiesu debašu runai ir nepieciešams. Vienojamies par to, ka tās būs 45 minūtes.

Nikuļcevas kundze, jums vārds tiesu debatēs. Lūdzu!

I. Nikuļceva.

Jā, paldies.

Godātā tiesa!

Vispirms vēlos uzsvērt to, ka pieteikuma iesniedzējs uztur spēkā visu, kas ir norādīts rakstveida pieteikumā, ko es un otra pārstāve norādījām, sniedzot paskaidrojumus tiesas sēdē, atbildot uz jautājumiem.

Debatēs es nemēģināšu aptvert visu, kas šajā lietā ir vērtējams, bet izteikšos tikai par atsevišķiem jautājumiem, kas mūsu ieskatā ir diskutablāki un varbūt prasa izteikšanos debatēs, un tad tie būs četri konkrēti jautājumi.

Un pirmais no tiem būs akadēmiskās brīvības jēdziens.

Nu, protams, ka mums nav laika īsti strīda par to, ka Satversmes 112. un 113. pants ietver augstskolu autonomiju un arī kā pamattiesības mācībspēka un studējošo akadēmisko brīvību. Bet manā ieskatā no tā, ko teica pieaicinātās personas un arī atbildētāja pārstāvis Satversmes tiesas sēdē, varētu būt, ka ir diezgan lielas domstarpības par šiem jēdzieniem, ko tad ietver augstskolu autonomija un arī akadēmiskā brīvība.

Pieteikuma iesniedzēju ieskatā augstskolu autonomija ietver tiesības izvēlēties studiju valodu augstskolai. Tam vēl pieskaršos mazliet tālāk.

Attiecībā uz studējošajiem un mācībspēkiem, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka studējošo un mācībspēku akadēmiskā brīvība neietver tiesības pieprasīt studijas noteiktā valodā.

Šeit es vēlos vērst uzmanību uz to, ka šīs pamattiesības tomēr sniedz tiesības izvēlēties no tā klāsta, kuru piedāvā augstskola. Nu, piemēram, studējošajiem ir tiesības izvēlēties no tā klāsta, ko piedāvā, kādas programmas piedāvā augstskola, un arī mācībspēkiem ir tiesības... nu, piemēram, programmā valsts valodā pasniegt kādā citā svešvalodā, ja augstskola to pieļauj un piedāvā. Līdz ar to pieteikuma iesniedzēju ieskatā tomēr šeit ir arī mācībspēkiem, studējošajiem arī tādas izvēles tiesības šo pamattiesību ietvarā.

Tālāk atgriežoties pie augstskolu autonomijas. Dažas pieaicinātās personas, piemēram, Privāto augstskolu asociācija norādīja, ka augstskolu autonomijas ietvaros tiesības izvēlēties studiju valodu ir absolūtas un tāpēc tās nevar ierobežot.

Savukārt, ja es pareizi saprotu Saeimas un arī pieaicinātās personas Izglītības un zinātnes ministrijas, viedokli, tad šīs personas uzskata, ka studiju valoda ir jānosaka valstij un nevis augstskolai.

Un pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka studiju valodu ir jānosaka augstskolai, tā ir neatņemama autonomijas un arī akadēmiskās brīvības sastāvdaļa un nevis augstskola izvēlas no tām valodām, kuras pieļauj valsts, kuras ir noteikusi valsts, nu, kā to saprot,

manuprāt, atbildētājs, bet gan augstskolas autonomija ietver tiesības izvēlēties pilnīgi jebkuru studiju valodu. Nu, protams, mēs piekrītam, ka šīs tiesības nav absolūtas un valsts tās var ierobežot, bet tad šis ierobežojums ir pamattiesību ierobežojums, tas ir augstskolu autonomijas un arī studējošo un mācībspēku akadēmiskās brīvības ierobežojums. Un tieši tāpēc šim ierobežojumam ir jābūt pēc iespējas šaurākam. Valsts var noteikt ierobežojumus, bet ne augstskolu vietā noteikt studiju valodu.

Un pieteikuma iesniedzēju ieskatā šajā lietā apstrīdētās normas ir tik tālejošas, ka tās būtībā vairs gandrīz nemaz neatstāj augstskolām izvēles tiesības. Tās jau imperatīvi nosaka, ka studiju valoda ir valsts valoda, tiek pieļautas tikai studijas Eiropas Savienības valodās un arī ar nosacījumiem, un tad citās svešvalodās gandrīz nemaz nē, tikai valodu un kultūras studijās un arī vēl ar nosacījumiem.

Un tad līdz ar to tas, kādā veidā ir konstruētas apstrīdētās normas, pieteikuma iesniedzēju ieskatā jau rada pretrunu tai pašai augstskolas autonomijai un to nerespektē, nerespektē arī akadēmisko brīvību... nu, nesaglabājot, to varētu teikt, šo pamattiesību pašu kodolu.

Nu un pieteikuma iesniedzējs principā uzskata, ka studiju valoda būtu jānosaka augstskolai nevis valstij savas akadēmiskās autonomijas ietvaros.

Šeit es vēlos atsaukties uz pieaicinātās personas Augstākās izglītības padomes pārstāvja Andra Teikmaņa tiesas sēdē nodemonstrēto, ka augstskolas nopietni izturas pret valsts valodas izkopšanu un tā ir arī daļa no augstskolu stratēģijām. Arī Privāto augstskolu asociācijas pārstāve Irina Gafta sniedza ļoti izvērstu skaidrojumu par to, cik daudz privātās augstskolas dara, lai izkoptu valsts valodu. Arī Rektoru padomes pārstāvis Jānis Bernāta kungs iepazīstināja ar Eiropas Universitāšu asociācijas pētījumu, no kura ir redzams, ka vairumā valstu tieši augstskolas pašas lemj par studiju valodu bez kādiem aizliegumiem no valsts puses un turklāt, jo augstāks ir studiju līmenis, jo lielāka ir šī augstskolas brīvība studiju valodas izvēlē. Tas arī pieteikuma iesniedzēju ieskatā būtu tas vēlamais variants.

Es vēlos arī norādīt, ka pieaicinātās personas Reiņa Znotiņa teiktais ir ilustrācija tam, kāpēc par studiju programmām ir jālemj augstskolām nevis politiķiem. Augstskolas ir ļoti atbildīgas. Tajās ir attīstīta iekšējās kvalitātes kontroles sistēma, ir akreditācijas sistēma, ir arī valstī izstrādāta izglītības kvalitātes monitoringa sistēma. Pārvaldes reformas rezultātā augstskolās ir padomes, kas uzrauga augstskolu darbību to mērķu izpildē. Un līdz ar to mūsu ieskatā ļaujot augstskolām pašām izvēlēties studiju programmu bez kādiem ierobežojumiem, tas lēmums būtu daudz, daudz atbildīgāks, izsvērts un visas sabiedrības interesēm daudz vairāk atbilstošāks nekā šīs apstrīdētās normas, kas ir būtībā steigā nekvalitatīvi izstrādāts īstermiņa politiskais kompromiss.

Tālāk nākamā tēma, kurai es vēlētos pieskarties debatēs, ir, protams, par labas likumdošanas principu, par šī principa neievērošanu apstrīdēto normu pieņemšanā. Un

labas likumdošanas principam es pieskaršos no diviem aspektiem. Tātad, pašam likumdošanas procesam un arī apstrīdēto normu kvalitātei.

Runājot par likumdošanas procesu, tad mūsu ieskatā gan no lietas materiāliem, gan tiesas sēdē izskanējušā, ir viennozīmīgi secināms, ka laika periodā no 2020. gada 11. jūnija, tad, kad tika pieņemts Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2019-12-01 līdz pat 2021. gada martam Izglītības un zinātnes ministrija un arī Saeimas Izglītības un zinātnes komisija bija aizņemtas ar augstskolu pārvaldības reformu un līdz ar to būtībā nekāds darbs pie Satversmes tiesas sprieduma izpildes nenotika.

Pieaicinātā persona Izglītības un zinātnes ministrija, tās pārstāves minēja vairākus politikas plānošanas dokumentus, no kuriem it kā izrietot kādas norādes arī saistībā ar Satversmes tiesas sprieduma izpildi. Bet diemžēl, iepazīstoties ar šiem politikas dokumentiem, mēs neatradām nekādu informāciju tieši par regulējuma izstrādi, kas būtu saistīts ar Satversmes tiesas spriedumu, ne arī kādas norādes uz iespējamo alternatīvu apstrīdētājām normām izvērtēšanu.

Un, piemēram, tika minētas Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam. Un šajās pamatnostādnēs ir atzīta problēma, bet nav piedāvāti risinājumi. Ir pieminēts Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2019-12-01, bet būtībā tas ir tikai pieminēts, neanalizējot un nepiedāvājot risinājumus.

Kopsavilkumā ir norādīts uz mērķi atrast līdzsvaru starp latviešu valodas kā zinātnes valodas attīstību un augstskolu nepieciešamību iesaistīties starptautiskā apritē un risinājumu un rīcības plāna daļā ir tikai par baltu filoloģijas un latviešu valodas skolotāju sagatavošanu. Un līdz ar to šis politikas dokuments nekalpo par kādu pamatu apstrīdētājām normām.

Minēts tika arī informatīvais ziņojums par ārzemju studentu piesaisti, kas diemžēl nav pieejams. Un pārējais sagatavošanas darbs, kā varēja saprast no pieaicināto personu teiktā, ja vispār notika, tad notika tikai kādās neformālās un neprotokolētās Izglītības un zinātnes ministrijas darbinieku iekšējās sapulcēs bez jebkādas augstskolu nozares pārstāvju piesaistes. Un arī neatspoguļojot šo rezultātu vai nesasaistot kaut kādā veidā ar politikas plānošanu.

Un arī vēlos atsaukties uz pieaicināto personu bijušo izglītības un zinātnes ministri Ilgu Šuplinski, kura arī tiesas sēdē norādīja, ka tā nebija viņas prioritāte izpildīt Satversmes tiesas spriedumu un līdz pat 2021. gada martam ministre gaidīja nozares iniciatīvas, tātad pati ministrija neko nedarīja, gaidot, kad augstskolas vai kādi citi nozares pārstāvji vērsīsies ministrijā.

Un tika pieminēta arī diskusija par promocijas darbu valodu. Bet šeit es vēlos norādīt, ka, pirmkārt, tā notika 2019. gadā, tātad vēl pirms izpildāmā Satversmes tiesas sprieduma pieņemšanas, un arī tā bija tikai par vienu konkrētu jautājumu, par promocijas darba valodu, kas būtībā nu nebija tāds liels diskusiju objekts ne iepriekšējā Satversmes tiesas lietā, ne arī šajā.

Nu, jā... Un tātad mūsu ieskatā ir acīmredzami, ka likumprojekts tika izstrādāts lielā steigā. Tas netika virzīts akceptēšanai Ministru kabinetā, kas droši vien ļautu saņemt vismaz citu ministriju viedokļus un izvērtēt šī piedāvājuma tiesiskumu. Tika pieņemts Saeimā steidzami. Anotācijā ir norādīts, ka konsultācijas ar sabiedrību nav notikušas. Arī diskusijas Saeimas komisijā, kā norādīja vairāku pieaicināto personu pārstāvji, piemēram, Augstākās izglītības pārstāvis, Privāto augstskolu asociācijas pārstāve... tātad, šīs diskusijas bija ļoti formālas, nozares pārstāvjiem deva tikai ļoti īsu laiku uzstāšanās... lai uzstātos, un tā nebija diskusija pēc būtības, kurā varētu konstatēt alternatīvas apstrīdētajām normām.

Un arī no šīm diskusijām Saeimas Izglītības un zinātnes komisijā ir redzams, ka gan pozīcijas, gan opozīcijas deputāti norāda uz to, ka Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavotais likumprojekts ir būtībā nekvalitatīvs, ka tas ir slikti sagatavots.

Līdzīgas domās ir arī Valsts prezidents, izsludinot apstrīdētās normas un uz to norādot šajā viedoklī, un gandrīz visas pieaicinātās personas šajā lietā ir norādījušas uz šī likumdošanas procesa defektiem. Piemēram, tiesībsargs ir arī sniedzis ļoti izvērstu skaidrojumu par šo. Tad pretējo apgalvo tikai atbildētājs un atsevišķas pieaicinātās personas, Izglītības un zinātnes ministrija un bijušais parlamentārais sekretārs.

Tālāk pieskaršos apstrīdēto normu, nu, varētu teikt, kvalitātei vai tam saturam. Un šeit es vēlos vērst uzmanību uz to, ka ar 2020. gada 11. jūnija spriedumu Satversmes tiesa atzina visu Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu par neatbilstošu Satversmes 112. un 113. pantam. Tātad, šī visa norma ietver regulējumu par to, ka studiju programmās, kas tiek īstenotas valsts valodā, viena piektdaļa studiju satura tikai var būt Eiropas Savienības valodās, ka Eiropas Savienības valodās var būt kopīgās studiju programmas un, ja tas notiek starpvalstu līgumos... un tātad arī tikai Eiropas Savienības valodās... un Eiropas Savienības valodās var būt programmas, kas domātas ārvalstniekiem, un citās svešvalodās drīkst īstenot studijas valodas un kultūras jomā.

Pieteikuma iesniedzēju ieskatā, ja norma ir atzīta par spēkā neesošu visās šajās komponentēs, tad likumdevējam arī ir jāpārskata ikkatrs no šiem regulējumiem, ikkatra no šīm te komponentēm. Faktiski ir pārskatīts tikai regulējums, kas attiecas uz studiju programmām Eiropas Savienības valodās, un pārējos ierobežojumus likumdevējs vai nu vispār nav mainījis, vai vēl ir sašaurinājis. Tātad, par vienu piektdaļu studijām Eiropas Savienības valodā latviešu programmās nekas nav mainīts, par kopīgām studiju programmām, par starptautiskos līgumos noteiktiem gadījumiem nekas nav mainīts. Par valodu un kultūru studijām citās svešvalodās ir vēl sašaurināts. Nu, tā mūsu ieskatā nav Satversmes tiesas sprieduma izpildīšana. Tas ne tikai neatbilst labas likumdošanas principam, bet pēc būtības arī Satversmes 85. pantam.

Un vēlos vērst uzmanību arī uz šo te regulējumu, kas attiecas uz studiju programmām Eiropas Savienības dalībvalstu valodās. Iepriekš bija noteikts, ka tas ir domāts ārvalstniekiem. Spēkā esošā šajā lietā apstrīdētā norma vairs to neparedz, ka tas

ir vērsti uz ārvalstniekiem, bet Saeimas pārstāvis Satversmes tiesas sēdē to ļoti uzsvēra, ka Augstskolu likuma 56. panta ceturtās daļas 2. punkts... vispār ceturtā daļa... bet tad 2. punkts par šīm programmām ir vērsti uz ārzemniekiem. Tātad nevis uz vietējiem studentiem, bet uz ārzemniekiem. Un tad tas, ko es vēlos pateikt... nu, manā ieskatā būtībā Saeima pēc Satversmes tiesas sprieduma neko nav mainījusi, izņemot, ka vairākos gadījumos vēl ir sašaurinājusi tās normas, kas jau ir atzītas par spēkā neesošām un Satversmei neatbilstošām, norādot, ka vēl ir nepieciešams, lai studiju virzienā visas programmas būtu saņēmušas vērtējumu „labi” vai „izcili”.

Tad manā ieskatā, ja plašāks regulējums neatbilst Satversmei, tad vēl šaurāks regulējums vēl jo vairāk ir Satversmei neatbilstošs.

Vēlos arī norādīt uz to, ka mēs īsti neatradām nekādas liecības par to, ka apstrīdēto normu pieņemšanā būtu nopietni izvērtēta piedāvātā regulējuma atbilstība starptautiskajām saistībām, par ko es vēl mazliet vēlāk pieskaršos vienā konkrētā aspektā, un arī, ka būtu padziļināti vērtēta atbilstība Eiropas Savienības tiesībām.

Tāpat nav izvērtētas alternatīvas, pat tās, kuras ir norādītas Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija spriedumā. Turklāt, manā ieskatā likumdevējam bija jāizvērtē nevis tikai tās alternatīvas, kuras norādīja Satversmes tiesa, bet visas dažādas iespējamās alternatīvas, jo Satversmes tiesas spriedumā norādītais ir tikai piemēri, bet nevis izsmelošs alternatīvu uzskaitījums. Būtībā likumdevējs ir izvērtējis tikai vienu alternatīvu, tātad, par to, ka varētu atļaut kvalitatīvākas studiju programmas īstenot svešvalodās, bet arī šeit nu mūsu ieskatā tas izvērtējums nav bijis pilnvērtīgs un šis regulējums, kas tika piedāvāts, kas ir saistīts ar studiju virzienu akreditāciju, ja visas studiju programmas studiju virzienā ir saņēmušas novērtējumu „labi” vai „izcili”, būtībā neatbilst tai idejai par kvalitatīvāku regulējumu, šis regulējums ir neloģisks un pretrunīgs. Un to būtībā ir atzinis gan Valsts prezidents, izsludinot likumu savā viedoklī, gan gandrīz visas pieaicinātās personas šajā lietā. Arī profesore Ina Druviete uz to norāda. Un pat pieaicinātā persona Izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska norādīja, ka nē, šis regulējums nebija tā domāts, ka latviešu valodā programmas varētu būt sliktākā kvalitātē, bet tas ir tieši tas, ko šis regulējums paredz.

Nu un jā... un pēdējais. Es vēl vēlos norādīt arī pie šīs te kvalitātes, ka dēļ akreditācijas sistēmas maiņas šis regulējums arī ir nenoturīgs un mainīgs, ko arī atzina pieaicinātā persona Izglītības un zinātnes ministrija, un tas negatīvi ietekmē ilgtermiņa plānošanu un augstskolas ir spiestas nemitīgi pielāgoties. Līdz ar to tas arī ir ļoti būtisks akadēmiskās brīvības ierobežojums, kā vietā daudz lietderīgāk būtu sniegt augstskolām pašām iespēju lemt.

Tālāk es vēlos kā nākošai tēmai pieskarties apstrīdēto normu regulējumam attiecībā tieši uz tām svešvalodām, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstu valodas.

Es vēlos norādīt, ka apstrīdētās normas pilnībā liedz studijas valodās, kas nav Eiropas Savienības dalībvalstu valodas, izņemot tikai valodas un kultūras programmās,

un arī tur ar nosacījumiem. Un, kā jau minēju, salīdzinot ar iepriekšējo regulējumu, kuru Satversmes tiesa atzina par neatbilstošu Satversmei, šis regulējums ir vēl stingrāks. Un vēlos norādīt, ka lietā Nr. 2019-12-01 pamata diskusija bija tieši par tām valodām, kas nav Eiropas Savienības valodas. Tad tajā lietā tieši tika norādīts, ka dēļ šiem ierobežojumiem, kas ir citām valodām, apstrīdētās normas neatbilst Satversmei, bet rezultātā likumdevējs ir pieņēmis tādu pašu normu, tikai vēl šaurāku kā iepriekš attiecībā uz citām valodām.

Attiecībā uz leģitīmo mērķi, ciktāl apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi starp Eiropas Savienības dalībvalstu valodām un citām svešvalodām. Pieaicinātās personas Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāves, norādīja, ka tas mērķis nav saistīts ar valsts valodas aizsardzību, bet tā ir labvēlīgāka attieksme pret Eiropas Savienības valodu telpu.

Un tad es vēlos norādīt, ka tomēr izglītība un valoda nav tās jomas, kas ietilpst Eiropas Savienības kompetencē, tās neietilpst. Un, lai gan, protams, pieteikuma iesniedzējs tam piekrīt, ka valsts var noteikt labvēlīgāku attieksmi kā politisku vēlmi plašāk izmantot tieši Eiropas Savienības valodas, bet ar šādu vēlmi varētu pamatot kādus pozitīvus pasākumus, bet nevis noteikt tik būtisku pamattiesību ierobežojumu, gandrīz pilnībā atņemot šajā daļā augstskolām viņu autonomiju, ar tādu mērķi, kas patiesībā nav minēts Satversmes 116. pantā un kas nav saistīts ar valsts valodas aizsardzību.

Aicinu Satversmes tiesu izvērtēt visu apstrīdētās normas tvērumu, jo citas svešvalodas ir ne tikai krievu valoda, kuru, es domāju, mēs paturam prātā, bet arī daudzas citas valodas. Un šīs citas valodas ir gan faktiski, piemēram, tā ir ukraiņu valoda, kuru faktiski privātās augstskolas būtu gatavas izmantot studiju procesā, kā norādīja Privāto augstskolu asociācijas pārstāve, gan arī potenciāli mēs saprotam, ka citas valodas pašlaik varbūt tā nav tā reālā situācija, bet potenciāli šāda iespēja ir.

Un arī vēlos norādīt, ka arī pieaicinātā persona profesore Ina Druvieta norādīja, ka ukraiņu valodas lietošanu varētu apspriest, tātad... nu nebija tur tāda kategoriska nostāja un ka tas neapdraudētu tiešā veidā valsts valodu. Tātad, mūsu ieskatā tai ir arī jābūt diskusijas sastāvdaļai.

Tad es vēlos norādīt attiecībā uz šīm pieminētajām starptautiskajām saistībām. Mūsu ieskatā attiecībā uz privātām augstskolām apstrīdētās normas ir tiešā pretrunā Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 13. panta pirmajai daļai, kas paredz personām, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, tiesības izveidot un vadīt privātās izglītības un apmācības iestādes.

Apstrīdētās normas liedz gan dibināt mazākumtautībām savas privātās augstskolas, kurās varētu ne tikai valodas un kultūras studijas, bet arī citas studijas piedāvāt mazākumtautības valodā. Un arī, protams, mācībspēkiem liedz pasniegt šajā mazākumtautības valodā un arī studējošajiem mācīties.

Kā to pareizi norādīja Augstākās izglītības padomes pārstāvis tiesas sēdē, apstrīdētās normas ciktāl tās attiecas uz valodām, kas nav Eiropas Savienības valodas, faktiski ir vērstas tikai un vienīgi pret krievu valodu. Un šeit es vēlos vērst Satversmes tiesas uzmanību uz diviem apstākļiem saistībā tieši ar krievu valodu.

Tātad, šie iebildumi pret krievu valodu tiek pamatoti, pirmkārt, ar Krievijas agresiju Ukrainā. Es vēlos norādīt, ka, kā tas tika arī apspriests ar pieaicinātās personas Privāto augstskolu asociācijas pārstāvi tiesas sēdē, šajā aspektā apstrīdētās normas būtībā neko nedod, jo apstrīdētās normas neaizliedz, piemēram, kopīgās studiju programmas ar agresoru valsts augstskolām. Tas ir atļauts. Privāto augstskolu asociācijas pārstāve gan norādīja, ka nevienai augstskolai pat prātā neienāktu to darīt. Bet apstrīdētās normas ir vērstas pret valodu. Vēlos vērst uzmanību uz to, ka valoda nevar būt atbildīga par kādas valsts īstenoto politiku.

Nu un otrs apsvērums, kas tiek minēts, tā ir vēsturiskā krievu valodas dominance Latvijā. Un šeit es vēlos Satversmes tiesu aicināt vērtēt šodienas situāciju, nevis to situāciju, kas ir bijusi, piemēram, pirms divdesmit gadiem. Es ļoti atbalstu to, ka vispār tiesas un arī Satversmes tiesa atsaucas uz savu judikatūru, bet, manuprāt, ir jānošķir atsauces uz judikatūru un atsauces uz faktiem, kas, iespējams, ir konstatētas ar iepriekšējiem tiesas spriedumiem. Es uzskatu, ka pēc divdesmit gadiem vairs nedrīkstētu atsaukties uz secinājumiem par latviešu valodas situāciju, kas ir izdarīta, piemēram, ar Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedumu lietā Nr. 2003-02-0106 un Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedumu lietā Nr. 2004-18-0106, kā uz aktuālo situāciju, jo pašlaik situācija ir būtiski mainījusies, tā vairs nav tā situācija, kas bija pirms divdesmit vai trīsdesmit gadiem, kad Latvija bija tikko atguvusi neatkarību.

Nu un pēdējā tēma, kurai es vēlētos pieskarties, ir par samērīguma principu un par alternatīvajiem līdzekļiem. Šeit arī uzreiz norādīšu, ka šis jautājums ir sīki analizēts pieteikumā un arī Elizabete Krivcova šo jautājumu ļoti sīki analizēja Satversmes tiesas sēdē, tāpēc es neatkarīšu visu, bet pieskaršos tikai dažiem atsevišķiem jautājumiem.

Vispirms vēlos norādīt, ka no tā, kas tika noskaidrots Satversmes tiesas sēdē, mūsu ieskatā ir viennozīmīgi skaidrs, ka bez svešvalodu lietošanas šodien augstākajā izglītībā neiztikt un svešvalodu lietošana ir nepieciešama arī latviešu akadēmiskās valodas attīstībai un jautājums ir tikai par to pareizo līdzsvaru, kāds ir starp valsts valodu un starp svešvalodām.

Un šeit es vēlos vērst uzmanību uz apstrīdēto normu regulējuma tādu nekonsekvenci, pretrunīgumu, tādu disonansi šī regulējuma ietvaros. Es vēlos vērst uzmanību uz to, ka likumdevējs, atļaujot īstenot studiju programmas Eiropas Savienības dalībvalstu valodās, ja studiju virzienā visas programmas ir novērtētas ar „labi” vai „izcili”, nav noteicis kādas minimālās prasības, piemēram, latviešu valodas proporcijai šajās programmās. Tas nozīmē, ka likumdevējs uzticas augstskolai, uzticas augstskolu veselajam saprātam un pašregulācijai. Par to mēs, protams, neiebilstam, tas

ir pareizi. Bet tad, ja mēs nonākam līdz citām programmām, nu, vai, piemēram, pat ne līdz viduvējām programmām, līdz tāpat labām programmām, bet šajā studiju virzienā ir kāda viduvēja programma. Tad pēkšņi viss mainās un likumdevējs vairs vispār neatstāj nekādas izvēles tiesības augstskolām. Nu, mūsu ieskatā šāds regulējums nevar tikt atzīts par loģisku un saprāta prasībām atbilstošu. Un turklāt es vēlos norādīt, ka šajā salikumā nevar saskatīt rūpes par valsts valodu. Šeit nevar saskatīt mērķi aizsargāt valsts valodu. Šeit varētu saskatīt rūpes par izglītības eksportu vai par valsts tēlu un uz to arī norādīja Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāves. Un, manuprāt, arī atbildētājas pārstāvis tiesas sēdē. Protams, rūpes par valsts tēlu ir ļoti laba lieta, bet tas nav legītīms mērķis, kura dēļ var tik būtiski ierobežot pamattiesības.

Tālāk es mazliet pieskaršos pie atsevišķām alternatīvām apstrīdētajām normām un pieteikuma iesniedzēju ieskatā visefektīvākā alternatīva ir valsts finansējums valsts valodā īstenojamām studiju programmām. Tāds jau pastāv mūsu kaimiņvalstīs. Arī Augstākās izglītības padome norādīja diezgan detalizēti, ka Igaunijā ir tieši šāds regulējums, kas rada ļoti pozitīvas sekas. Un arī tas ir Latvijas izglītības politikas ilgtermiņa mērķis un sociolingvistu ieskatā tas ir ilgtermiņa risinājums latviešu akadēmiskās valodas stiprināšanai.

Un tāpēc diemžēl pieteikuma iesniedzējs nepiekrīt tam, ka valsts finansējums būtu vērtējams kā nesamērīgi liels ieguldījums no valsts un sabiedrības. Augstākai izglītībai jau tiek veltīts ļoti liels valsts finansējums, daudz līdzekļu, piemēram, pieaicinātā persona Reinis Znotiņš norādīja, ka finansētas tiek arī programmas angļu valodā. Līdz ar to šeit būtu iespējams gan pārskatīt šo finansējuma sadali, gan arī pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka tomēr, ja mērķis ir patiesi stiprināt valsts valodu, tad šeit nevarētu aizbildināties ar dažādām citām budžeta prioritātēm.

Izstrādājot regulējumu, kas attiecas uz studiju valodām, pieteikuma iesniedzēja ieskatā, kā jau iezīmēju, būtu jāņem vērā mazākumtautību tiesības uz savas valodas un kultūras attīstību. Līdz ar to, protams, nedrīkstētu būt ierobežojums attiecībā uz valodu un kultūru programmām, ka tās var īstenot tikai ar nosacījumu, ka studiju virzienā visas programmas ir akreditētas ar „labi” vai „izcili”, un arī būtu jāsniedz plašākas iespējas pasniegt tieši mazākumtautību valodās. Un, protams, ka tas nedrīkstētu tikt aprobežots tikai ar tām mazākumtautībām, kuru valodas ir arī Eiropas Savienības dalībvalstu valodas.

Un tad vēl vēlos pieskarties mazliet sīkāk vēl vienai alternatīvai, kas ir tālmācības programmas. Latvijas iedzīvotāji attālinātās studiju programmas var izvēlēties jebkuras. Tātad, atrodoties fiziski Latvijā, ir iespējams mācīties jebkurā tālmācības programmā ne tikai Latvijā, bet jebkurā pasaules valstī, un tātad arī jebkurā valodā. Un tad līdz ar to mēs uzskatām, ka valodu ierobežojums Latvijas augstskolu tālmācību programmās nesniedz ieguldījumu valsts valodas stiprināšanā. Nu, diemžēl nevaram piekrist tam, ka studējošo pieteikšanās uz valsts valodā īstenojamām studiju

programmām pamatotu ierobežojumu tālmācībai. Students vai potenciālais students tālmācībā var izvēlēties jebkuru programmu jebkurā pasaules augstskolā. Tas nenozīmē, ka viņš, ja nebūs Latvijā piedāvājums tādā valodā, kādā viņš vēlas, ka viņš izvēlēties latviešu valodu. Viņš var izvēlēties jebkurā pasaules valodā pēc savām vēlmēm. Un šis ierobežojums tikai ļoti būtiski ierobežo augstskolu iespējas konkurēt ar citām augstskolām un piedāvāt arī ārvalstu studentiem programmas dažādās valodās.

Nu un visbeidzot vēlos vērst uzmanību tieši uz privātajām augstskolām. Mūsu ieskatā privātās augstskolas papildina valsts izveidoto augstākās izglītības sistēmu un to brīvībai ir tāpēc jābūt plašākai. Un piederība, runājot ne tikai par privātajām augstskolām, piederība Eiropas telpai nozīmē arī augstskolu atvērtību izglītības pakalpojumu sniegšanai.

Nu un, ņemot vērā visu minēto, tad pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 112. un 113. pantam, un attiecībā uz privātajām augstskolām arī Satversmes 105. pantam kontekstā ar Satversmes 106. pantu, un arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantam, kam gan mēs sīkāk nepieskārāties varbūt tiesas sēdē, bet tas arī tiek uzturēts, un atzīt normas par spēkā neesošām no izdošanas dienas. Tātad, pieteikuma iesniedzējs vēlas, lai normas tiktu atzītas par spēkā neesošām no izdošanas dienas gan tāpēc, ka mūsu ieskatā nebūtu pieļaujama Satversmes tiesas iepriekšējā sprieduma nepildīšana, labas likumdošanas principa tāds ļoti acīmredzams pārkāpums, kas, mūsaprāt, pamatotu normu, kas ir vēl šaurākas par tām, kas jau ir atzītas par neatbilstošām Satversmei, atzīšanu par spēkā neesošām no izdošanas dienas.

Arī uzskatām, ka ir jānovērš augstskolu pamattiesību ļoti būtisks aizskārums un arī vēlos vērst uzmanību uz to, ka šajā gadījumā ir iesaistītas arī Eiropas Savienības tiesības, tātad Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pants, ko iepriekš ir arī norādījusi Eiropas Savienības tiesa spriedumā „Boriss Čilevičs un citi” un līdz ar to arī tas pamato lūgumu atzīt normas par spēkā neesošām no izdošanas dienas, jo arī, kā norādījusi Eiropas Savienības Tiesa, tad ar Eiropas Savienības tiesībām nesaderīgs regulējums nevar būt spēkā.

Tā... es laikam esmu ietaupījusi 5 minūtes... bet man tas ir viss, ko es vēlos pateikt debatēs. Paldies.

A. Laviņš.

Paldies.

Vārds debatēs Saeimas pārstāvim. Lūdzu!

S. Bērtaitis.

Paldies, godājamā tiesa!

Izskatāmās lietas ietvaros tiek izvērtēta Augstskolu likuma 56. panta trešās, ceturtais un piektās daļas normu atbilstība Satversmes 105., 112. un 113. pantam. Saeimas ieskatā apstrīdētās tiesību normas ir atbilstošas Latvijas Republikas Satversmei, bet pieteikuma iesniedzēju iesniegtajā pieteikumā nav minēti tādi apsvērumi, kas norādītu uz Satversmē garantēto pamattiesību pārkāpumu.

Jāatzīmē, ka šī ir jau trešā lieta, kuras ietvaros Satversmes tiesa izskata jautājumus par valodas lietošanu augstākās izglītības jomā. Un lai nodrošinātu izskatāmās lietas rezultāta saderību ar iepriekš pieņemtajiem Satversmes tiesas spriedumiem lietās Nr. 2019-12-01 un Nr. 2020-33-01, būtu īpaši jāpievērš uzmanība tam, ciktāl Satversmes tiesas secinājumi iepriekšējās lietās ir nozīmīgi izskatāmās lietas kontekstā.

Attiecībā uz apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam jāņem vērā, ka atbilstoši Satversmes tiesas lemtajam lietā Nr. 2020-33-01 Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu aizsargā esošu īpašumu. Tiesību uz īpašumu ierobežojumam jāizpaužas tādējādi, ka tiek negatīvi ietekmētas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aizsargā tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību, taču to tvērumā neietilpst tiesības uzsākt komercdarbību.

Konkretizējot Satversmes 105. panta saturu iepriekš izskatītās lietas ietvaros, Satversmes tiesa izšķirošu nozīmi piešķir apstāklim, ka komercdarbība bija jau uzsākta uz licences pamata. Satversmes tiesas ieskatā augstskolām, kuras saņēmušas studiju programmas licenci ar norādi uz studiju programmas īstenošanas valodu, ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā tika sašaurinātas tiesības īstenot programmas svešvalodās.

Šī iemesla dēļ Satversmes tiesa iepriekš atzina, ka Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu un uzņēmumu, kuri vēlējas nodarboties ar uzņēmējdarbību, nodibinot privātās augstskolas Latvijā un sniedzot augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības uzsākt komercdarbību neietilpst Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Tāpat arī Eiropas Savienības Tiesa 2022. gada 7. septembra spriedumā lietā C-391/20 norādīja uz uzņēmējdarbības brīvības ierobežojumu tiem citu dalībvalstu pilsoņiem, kuri pirms attiecīgo normu spēkā stāšanās ir izmantojuši... uzsveru... šo brīvību un nodibinājuši Latvijā augstskolas, kas piedāvā izglītības programmu kādā citā, nevis latviešu valodā.

Tādējādi iepriekš izšķirošais bija apstāklis, ka augstskolas bija faktiski uzsākušas īstenot studiju programmas svešvalodās, balstoties uz saņemto studiju programmas licenci un studiju virziena akreditāciju. Proti, iepriekš apstrīdētās tiesību

normas ierobežoja privāto augstskolu, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt uzsāktu komercdarbību uz licences pamata.

Saeima vērs Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka izskatāmajā lietā pieteikuma iesniedzēji nav izteikuši iebildumus pret to, ka apstrīdētās normas aizskartu kādas privāto augstskolu tiesības, kas šīm augstskolām iepriekš būtu bijušas noteiktas ar licenci. Proti, pieteikumā nav norādīts uz kādiem normu adresātiem, kuriem apstrīdētās normas radītu ietekmi uz iepriekš ar licenci iegūtām tiesībām. Arī lietas izskatīšanas gaitā mutvārdu procesā no pieteikuma iesniedzēju pārstāvju puses netika pamatots aizskārums tādām augstskolas tiesībām, kuras varētu raksturot kā „esošu īpašumu”.

Tāpat pieteikuma iesniedzēji nav lūguši Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. pantam un tiesiskās paļāvības principam, kas pēc būtības nozīmē to, ka lietā nav izteiktas šaubas par šo apstākli.

Tā vietā pieteikuma iesniedzēji vispārīgos vārdos runā par tiesību uz īpašumu ierobežojumu, kas izpaužoties kā vispārīgs aizliegums sniegt augstākās izglītības pakalpojumus svešvalodā ar ierobežotiem izņēmumiem. Pieteikuma iesniedzēju atsauce pieteikumā uz privāto augstskolu investīcijām materiāltehnikajā bāzē un personālā, kas veiktas augstskolas dibināšanas laikā atbilstoši Augstskolu likuma 8. pantam, neraksturo nekādas privāto augstskolu tiesības, kuras tiktu nelabvēlīgi ietekmētas ar apstrīdētajām tiesību normām.

Jāuzsver, ka apstrīdētās tiesību normas neatņem privātajai augstskolai tiesības darboties augstākās izglītības tirgū. Apstrīdētās normas neatceļ augstskolas akreditāciju, un augstskola var turpināt savu darbību, tostarp īstenojot savas komerciālās intereses un gūt peļņu no savas darbības augstākās izglītības jomā.

Ņemot vērā Augstskolu likumā ietvertos pārejas noteikumus, privātās augstskolas ir tiesīgas īstenojot iepriekšējās studiju programmas svešvalodās sešus gadus kopš grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā attiecībā uz studiju procesā izmantojamo valodu. Šāds pārejas periods sakrīt ar studiju virziena akreditācijas termiņu, un līdz ar to likumdevējs ir nodrošinājis, ka privātās augstskolas var pabeigt jau akreditēto studiju programmu īstenošanu un akreditēto studiju programmu darbība netiek pēc būtības pārtraukta. Šie secinājumi ir pilnībā saskanīgi ar Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2020-33-01 norādīto.

Tāpat jāuzsver, ka Augstskolu likuma 56. pantā iekļautās normas, kas reglamentē valodas lietojumu, attiecas vienīgi uz t. s. formālo izglītību, kuras rezultātā tiek izsniegts valsts atzīts augstākās izglītības diploms. Minētā Augstskolu likuma norma nekādā mērā neierobežo augstskolu tiesības piedāvāt citus izglītības pakalpojumus svešvalodās ārpus formālās izglītības jomas, piemēram, rīkojot dažādus kursus un seminārus.

Pie šādiem apstākļiem Saeimas ieskatā nevar runāt par to, ka ar apstrīdētajām normām būtu aizskartas privāto augstskolu tiesības, kas tām ir garantētas Satversmes

105. pantā. Apstrīdētās tiesību normas paredz noteikumus, kuri sašaurina privāto augstskolu tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās un ar kuriem augstskolām turpmāk būs jāreķinās, tomēr šie noteikumi neaizskar tādas augstskolas tiesības, kuras varētu raksturot kā „esošu īpašumu” Satversmes 105. panta kontekstā.

Pievēršoties jautājumam par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. un 113. pantam, vispirms jāakcentē, ka šo izvērtējumu ir pamats veikt vienīgi attiecībā uz augstskolām, nevis studējošajiem.

No Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 skaidri izriet, ka Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību, arī augstāko izglītību, neietver izglītojamo tiesības izvēlēties, kādā valodā izglītības iestādēs izglītība tiks iegūta. Tā kā no Satversmes neizriet studējošā tiesības prasīt, lai valsts izdod augstākās izglītības diplomu par svešvalodās apgūtām studiju programmām, nevar arī konstatēt tiesību aizskārumu, kas būtu studējošajiem un izrietētu no Satversmes 112. un 113. panta konteksta.

Lietas izskatīšanas gaitā atsevišķas pieaicinātās personas izteica viedokli, ka likumdevējam nevajadzētu normatīvā regulējuma ceļā noteikt augstākās izglītības jomā izmantojamo valodu, atstājot šo valodas izvēli privātajām augstskolām izlemšanai augstskolu autonomijas ietvaros. Šādu pozīciju ir arī uzturējuši pieteikuma iesniedzēji gan pieteikumā, gan arī mutvārdu procesā tiesas sēdē. Piemēram, Privāto augstskolu asociācijas pārstāve tiesas sēdē pauda pozīciju, ka augstskolu autonomija esot absolūta un likumdevējs to nekādos gadījumos nevarot ierobežot. Lai gan ne tik kategorisku viedokli, bet tomēr salīdzināmi līdzīgu viedokli lietas izskatīšanas gaitā pauda arī Austākās izglītības padome, aicinot atstāt šo jomu liberālai izlemšanai.

Saeimas ieskatā šāda pārmērīgi liberāla pieeja būtu neatbilstoša Satversmē nostiprinātajai valsts valodas lomai, kā arī iepriekšējai Satversmes tiesas judikatūrai. Lietā Nr. 2019-12-01 Satversmes tiesa jau atzina, ka akadēmiskās brīvības nodrošināšanai nepieciešamā augstskolu autonomija, tāpat kā citas Satversmes 112. un 113. pantā ietvertās tiesības, nav absolūta. Šo tiesību ierobežošana var būt nepieciešama, lai aizsargātu citas Satversmē un Latvijai saistošajos starptautisko tiesību dokumentos ietvertās pamattiesības.

Saeima uzsver, ka valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē, tostarp arī augstākajā izglītībā. No Satversmes 4. pantā nostiprinātā valsts valodas īpašā statusa izriet, ka likumdevējs ne tikai drīkst, bet tam pat ir pienākums noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas attīsta un aizsargā valsts valodas lietojumu visās dzīves sfērās, tostarp arī augstākās izglītības studijās. Tāpēc liberāla atstāšana šā jautājuma pašplūsmai augstskolām no Satversmē ietvertās tiesību sistēmas nav konstatējams.

Tāpat jāņem vērā, ka arī uz augstskolām gulstas pienākums izkopt un attīstīt valsts valodu, kas izriet no augstskolu vispārīgā pienākuma darboties sabiedrības

interesēs. Šis pienākums ir nostiprināts Augstskolu likuma 5. panta pirmajā daļā, kuru Satversmes tiesa pēc būtības atzina par atbilstošu Satversmei. Pie šādiem apstākļiem Saeimas ieskatā aizbaidināšanās ar augstskolu autonomiju, nevar kalpot par ieganstu tam, lai nestimulētu augstskolas, arī privātās augstskolas veicināt un aizsargāt valsts valodas lietojumu augstākās izglītības studijās.

Apstrīdētās Augstskolu likuma normas stiprina valsts valodas lomu augstākajā izglītībā un līdz ar to augstskolu autonomijas un akadēmiskās brīvības ierobežojuma mērķis ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība. Šāds apstrīdēto normu mērķis ir atzīstams par leģitīmu, un var kalpot par attaisnojumu augstskolu autonomijas un akadēmiskās brīvības ierobežojumam.

Attiecībā uz leģitīmo mērķi arī šodien izskanēja iebildumi par tātad izglītības kvalitātes un izglītības starptautiskās reputācijas nesavietojamību ar pamattiesību ierobežojumu, bet es uzsveru, ka šis mērķis bija izņēmumu noteikšanai un izņēmums tiks noteikts, tikai piekāpjoties un respektējot augstskolu pamattiesības, nevis, tieši otrādi, nosakot šo ierobežojumu. Tāpēc minētais mērķis nav uzskatāms par pamattiesību ierobežojumu mērķi.

Apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā gan valsts, gan privātajās augstskolās studiju programmu apgūvē tiek sekmēts valsts valodas lietojums augstākajā izglītībā. Līdz ar to studējošie un mācībspēki lieto valsts valodu studiju procesā un gūst tās lietošanas pieredzi. Turklāt apstrīdētās normas ne tikai veicina izglītojamo valsts valodas prasmes attīstību, bet, kas arī ir būtiski, arī attīsta un nostiprina valsts valodu, piemēram, caur jaunu terminu veidošanu. Līdz ar to tiek kompleksi attīstīts valsts valodas lietojums ne tikai akadēmiskajā jomā, bet arī dažādās zinātnes nozarēs, ņemot vērā ciešo akadēmisko un zinātnes darbības saikni.

Lietas izskatīšanās gaitā no pieteikuma iesniedzēju un atsevišķu pieaicināto personu puses izskanēja šaubas, vai apstrīdētās normas ir pieņemtas atbilstoši labas likumdošanas principam un vai tās ir pienācīgi apspriestas ar iesaistīto nozari.

Šajā sakarā, pirmkārt, jāatzīmē, ka apstrīdētās Augstskolu likuma normas ir pieņemtas kopsakarā ar citām normām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītību valsts valodā. Citiem vārdiem, valsts valodas lietojuma nostiprināšana augstākās izglītības jomā ir daļa no valsts ilgstoši gadu desmitiem īstenotās izglītības sistēmas reformas, kuras mērķis bija pakāpeniska pāreja uz izglītību valsts valodā.

Minētā reforma ir bijusi vairākkārtīgi un ilgstoši diskutēta sabiedrībā un izglītības nozarē, tostarp augstākās izglītības jomā, kā arī ir pamatota ar politikas plānošanas dokumentiem, ieskaitot Valsts valodas politikas pamatnostādņem un Izglītības attīstības pamatnostādņem.

Nevar uzskatīt, ka šī stratēģiskā virzība ir bijusi pārsteigums augstskolām, jo tām ir bijis saprātīgs pamats sagaidīt valsts valodas lomas palielināšanu, vienlaikus samazinot citu valodu lietojumu augstākās izglītības jomā. Saistībā ar minēto uzmanība

jāpievērš Rektoru padomes rakstveida viedoklim, kas ir sniegts šajā lietā un Rektoru padome viedoklī atzīst sekojošo, citēju: „jautājums par valodu, kādā tiek īstenotas studijas, ir ticis plaši apspriests. Par valodu regulējumu ir ierosinātas nu jau vairākas lietas Satversmes tiesā; tā ir tēma, par kuru regulāri diskutē visa politiskā spektra pārstāvji”. Citāta beigas.

Tātad, arī pati Rektoru padome, kas ir viena no centrālajām nozares pārstāvības iestādēm, atzīst plašu diskusiju esamību par valodu lietojumu augstākās izglītības studijās.

Otrkārt, jāņem vērā, ka attiecībā uz privātajām augstskolām valodu lietojuma reglamentācija augstākās izglītības jomā ar valsts valodas lomas stiprināšanu bija ieviesta jau ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā, kuri stājās spēkā 2019. gada 1. janvārī. No minētā datuma visām augstskolām bija noteikts pienākums īstenot studiju programmas valsts valodā, atkāpjoties no šīs prasības tikai atsevišķos izņēmuma gadījumos.

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2019-12-01 atzina, ka Augstskolu likuma 56. pantā ieviestie ierobežojumi valodas lietojumam augstākās izglītības jomā bija pieņemti, uzklusot ieinteresēto personu viedokļus un iebildumus un atbilstoši labas likumdošanas principam. Līdz ar to Satversmes tiesa secināja, ka Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā ietvertais pamattiesību ierobežojums bija noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu.

Vēlāk likumdevējs ar 2021. gada 8. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā grozīja izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā. Tomēr pamatnoteikums, ka augstākās izglītības jomā studiju programmas gan valsts, gan privātajās augstskolās tiek īstenotas valsts valodā, ir saglabājies nemainīgi kopš 2019. gada 1. janvāra.

Tā kā ar 2021. gada 8. aprīlī pieņemtajiem grozījumiem Augstskolu likuma 56. pantā tika grozīti vienīgi izņēmumi no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā, Saeimas ieskatā šobrīd nav pamata apšaubīt, ka pienākums studiju programmas primāri īstenot valsts valodā ir saglabāts no likuma regulējuma, kurš bija atzīts par pienācīgā kārtībā pieņemtu... tātad, atzīts ar attiecīgu Satversmes tiesas spriedumu.

Treškārt, Augstskolu likuma 56. panta normas, kas paredzēja izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā, bija sākotnēji sagatavotas Izglītības un zinātnes ministrijas kā nozares politikas atbildīgās ministrijas līmenī un vēlāk virzītas Saeimā ar Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas starpniecību.

Grozījumi Augstskolu likuma 56. pantā tika izskatīti Saeimas atbildīgajā komisijā, pieaicinot arī pārstāvjus no augstākās izglītības nozares, tostarp, dažādu augstskolu pārstāvjus, Rektoru padomi, Augstākās izglītības padomi, Akadēmiskās informācijas centra, Privāto augstskolu asociāciju u.c. Pieaicinātajām personām bija iespējams izteikt savu viedokli ne tikai mutvārdos, bet arī rakstveidā, kas arī tika darīts

un par to arī tika minēts šīs tiesvedības ietvaros. Visi rakstveidā izteiktie apsvērumi bija pievienoti likumprojekta lietvedības dokumentiem un bija pieejami gan Saeimas deputātiem, gan citām likumprojekta izstrādē iesaistītajām personām. Tas, ka Saeimas komisija ne visos gadījumos piekrita nozares institūcijas viedoklim, nenozīmē, ka šis viedoklis netika uzklauts un netika ņemts vērā galīgās redakcijas tiesību normas izstrādes procesā.

Visbeidzot, jāņem vērā, ka apstrīdētās Augstskolu likuma normas tika virzītas likumdošanas procesā pēc Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 pieņemšanas un saistībā ar šī sprieduma izpildi. Valodas lietojums augstākās izglītības jomā un nepieciešamība izdarīt izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā bija jau padziļināti analizēti Satversmes tiesas lietas Nr. 2019-12-01 ietvaros, tostarp pieaicinot un uzklautot dažādas ar nozari saistītas personas.

Pie šādiem apstākļiem ir secināms, ka apstrīdētie grozījumi Augstskolu likuma 56. pantā netika pieņemti, ja tā var teikt, „tukšā vietā”, bet gan pēc diskusijām un analīzes dažādos formātos ilgstošā laika posmā. Saeimas ieskatā nav izšķiroši, kad un kādā veidā ir īstenots darbs pie juridiskās problēmas izpētes un nepieciešamā tiesību risinājuma sagatavošanas, bet pats fakts, ka likumā iestrādātais risinājums ir bijis apspriests un pamatots. Ievērojot minēto, Saeima aicina Satversmes tiesu atzīt, ka Augstskolu likuma 56. pantā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar atbilstošā kārtā pieņemtu likumu.

Lietas izskatīšanas gaitā ir izteikti dažādi viedokļi attiecībā uz alternatīvajiem līdzekļiem, proti, vai valsts valodas lietojuma stiprināšanu augstākajā izglītībā būtu iespējams īstenot, piemērojot alternatīvus līdzekļus, kas mazāk ierobežotu augstskolu pamattiesības.

Šajā sakarā Saeima uzsver, ka apstrīdētās normas Augstskolu likuma 56. pantā tika izstrādātas un pieņemtas ar mērķi izpildīt Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija spriedumu lietā Nr. 2019-12-01.

Minētā sprieduma 35.1. punktā Satversmes tiesa atzina, ka pastāv alternatīvs leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzeklis, kas mazāk aizskartu privāto augstskolu studentu un mācībspēku akadēmisko brīvību un ar to saistīto augstskolu autonomiju, proti, tiesības īstenot augstākās izglītības studiju programmas svešvalodās varētu tikt piešķirtas tām augstskolām, kuras sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus. Atkārtoti uz šo alternatīvo līdzekli Satversmes tiesa norādīja spriedumā lietā Nr. 2020-33-01 un konkrēti šī sprieduma 33.4. punktā.

Satversmes tiesas spriedumos lietotais formulējums ir kategorisks un skaidri norāda gan uz to, ka pastāv šāds alternatīvs līdzeklis, gan arī uz šī alternatīvā līdzekļa saturu jeb izpausmi. Respektējot šo Satversmes tiesas pozīciju un ņemot vērā likumdevēja rīcībā esošo informāciju, apstrīdētajās tiesību normās tika paredzēta atkāpe

no pienākuma lietot valsts valodu studiju programmās, ja noteiktos gadījumos studiju programmas studiju virziena akreditācijas procesā ir saņēmušas novērtējumu „labi” vai „izcili”, proti, ir izpildīti zināmi kvalitātes kritēriji.

No vienas puses, šāds risinājums sekmē Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, lai Latvijas valsts un sabiedrība spētu pilnvērtīgi iesaistīties Eiropas kultūrtelpā, proti, Eiropas izglītības un zinātnes telpā. No otras puses, risinājums arī nodrošina stimulu augstskolām primāri rūpēties par kvalitātes celšanu to īstenotajās studiju programmās un veidot labu reputāciju ārvalstu studentu vidū par Latvijā iegūstamo augstāko izglītību. Izglītības un zinātnes ministrijas rīcībā esošie dati un Latvijā studējošo ārvalstu studentu aptauja norādīja uz kvalitātes nepilnībām augstākās izglītības studijās, kas no likumdevēja puses prasīja attiecīgu reakciju. Bet šajā gadījumā aizbildināšanās ar augstskolu autonomiju un šo kvalitātes problēmu noliegšana likumdevēja ieskatā nav adekvāta.

Jāakcentē, ka apstrīdētās normas satur norādi uz kvalitātes kritērijiem „labi” un „izcili”, bet nesatur detalizētu normatīvu regulējumu, kā šie kritēriji ir piepildāmi ar konkrētu vērtējuma saturu. No minētā izriet, ka apstrīdētās tiesību normas neregulē detalizētu studiju programmas studiju virziena akreditācijas procesa kārtību un līdz ar to nevar radīt tiesību normu adresātiem nekādu pamattiesību ierobežojumu, kas eventuāli būtu saistāms ar šo kvalitātes kritēriju piemērošanu.

Izstrādājot grozījumus Augstskolu likuma 56. pantā, ne Izglītības un zinātnes ministrijā, ne atbildīgajā komisijā Saeimā netika identificēti jebkādi citi alternatīvi līdzekļi, kas nodrošinātu valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā, bet vienlaikus mazāk aizskartu augstskolu pamattiesības. Izglītības un zinātnes ministrija šīs Satversmes tiesas lietas ietvaros ir sniegusi rakstveida pamatojumu, kādēļ pieteikuma iesniedzēju norādītie līdzekļi nav uzskatāmi pēc būtības par alternatīviem līdzekļiem, kas nodrošinātu legītimā mērķa sasniegšanu tādā pašā kvalitātē, un Saeima tam pilnībā pievienojas. Turklāt jāuzsver, ka katra paplašināta atkāpe no pienākuma lietot valsts valodu augstākās izglītības studijās nozīmē likumdevēja izraudzītā legītimā mērķa īstenošanas pakāpes mazināšanu.

Papildus jāpiebilst, ka esošās Augstskolu likuma 56. panta redakcijas ietvaros augstskolām jau ir tiesības īstenot studiju kursus citās Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālajās valodās kā atsevišķās zinātnes nozarēs, tā noteikta līmeņa studijās. Piemēram, Augstskolu likuma 56. pants neliedz augstskolai bakalaura līmeņa studiju programmu īstenot valsts valodā, bet maģistra vai doktorantūras līmeņa studiju programmu īstenot kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām, ja izpildīti attiecīgie kvalitātes kritēriji ar novērtējumu „labi” vai „izcili”. Tātad aplūkojamais tiesiskais risinājums jau ir pieejams apstrīdēto tiesību normu spēkā esības laikā.

Noslēdzot debašu runu, kā Saeimas pārstāvis vēlos uzsvērt, ka augstskolu Satversmes 112. un 113. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums ir pieņemts ar

atbilstošā kārtībā izstrādātu likumu. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā likumdevējs ir uzklaušījis ieinteresēto personu viedokļus un iebildumus, kā arī ievērojis Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteikto procesuālo kārtību. Tāpat apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai personas varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis, proti, tas ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība, kā arī pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tāpat likumdevējs apstrīdēto normu procesā ir apsvēris potenciālos alternatīvos līdzekļus un nonācis pie secinājuma, ka apstrīdētajās tiesību normās ietvertais regulējums ir vienīgais iespējamais veids, lai sasniegtu leģitīmā mērķa īstenošanu pienācīgā kvalitātē. Pamattiesību ierobežojums ir arī pēc būtības samērīgs un nerada augstskolām pārmērīgu tiesību ierobežojumu, salīdzinot ar sabiedrības kopējo ieguvumu.

Ievērojot minēto, Saeima lūdz Satversmes tiesu atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešās, ceturtās un piektās daļas normas par atbilstošām Satversmes 105., 112. un 113. pantam.

Paldies par uzmanību!

A. Laviņš.

Paldies Saeimas pārstāvim.

Pieteikuma iesniedzēju pārstāvei... vai izmantosiet replikas tiesību?

I. Nikuļceva.

Jā, izmantošu.

A. Laviņš.

Lūdzu!

I. Nikuļceva.

Paldies.

Tātad, ļoti īsi izteikšos tikai par pāris tēzēm, ko norādīja Saeimas pārstāvis debašu runā.

Un pirmais jautājums, par ko es vēlētos izteikties, tas ir, par tiesībām, par pamattiesībām veikt komercdarbību un, ņemot vērā to, ka tiešām debatēs es šim jautājumam sīkāk nepieskāros.

Ne par velti pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam attiecībā uz privātām augstskolām kopsakarā ar Satversmes 106. pantu un arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu.

Nu, vispirms pieskaroties tieši 105. pantam. Es noteikti nevarētu piekrist tam, ka privātās augstskolas netiek skartas, to pamattiesības netiek skartas, jo privātās augstskolas ir saņēmušas... bija saņēmušas licences studiju programmām, turklāt konkrētā valodā un pirms 2018. gada 21. jūnija grozījumiem privātajām augstskolām nebija nekādu ierobežojumu šajā aspektā.

Bet tieši tāpēc mēs vēlamies, lai Satversmes tiesa vērtētu Satversmes 105. pantu kopsakarā arī ar Satversmes 106. pantu. Kā patiešām Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 105. pants negarantē tieši tiesības uzsākt jaunu komercdarbību. Savukārt Satversmes 106. panta tvērums ir plašāks un tas ietver tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos, tas ietver arī tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kā arī izvēlēties jaunu nodarbošanos, nu, atbilstoši personas spējām un kvalifikācijai, nu, tad attiecinot uz juridiskajām personām, kas ir privātās augstskolas, šeit būtu arī tās tiesības uzsākt jaunu komercdarbību.

Un noteikti es nepiekrītu Saeimas pārstāvja norādītajai Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. panta interpretācijai, jo, manuprāt, no šī panta, arī ņemot vērā 2022. gada 7. septembra spriedumu lietā „Boriss Cilevičs un citi”, nu neapšaubāmi izriet, ka komercdarbības brīvība ir plašāks jēdziens un tā neattiecas tikai uz tiesībām turpināt jau uzsākto komercdarbību, bet arī uz tiesībām uzsākt jaunu komercdarbību. Sprieduma teksts nekādā veidā neliecina par pretējo. Un tad, ja pat netiek vērtēts šis Satversmes 105. un 106. pants, tad Līguma par Eiropas Savienības darbību normas Latvijā ir saistošas jebkurā gadījumā un komercdarbības brīvība tiek garantēta arī ar šo Līgumu par Eiropas Savienības darbību atbilstošu pantu.

Un otra tēze, kam es varbūt pieskaršos ļoti, ļoti īsi, jo, manuprāt, tas ir jau izdiskutēts jautājums, bet tas ir Saeimas pārstāvja pieminētais jautājums par to, ka vispār Latvijā ir notikusi pāreja uz izglītību valsts valodā un ir veikta reforma. Manuprāt, šis jautājums tika ļoti detalizēti izdiskutēts lietā Nr. 2019-12-01 un šī pāreja uz valsts valodu attiecas uz vispārējo izglītību, attiecas uz skolām, attiecas uz bērniem, kuri tikai mācās valodu, un tas šajā lietā netiek vērtēts. Un jau no iepriekšējā Satversmes tiesas sprieduma, manuprāt, ļoti skaidri tiek nodalīts augstākās izglītības līmenis, kur mēs nerunājam par valodas mācīšanos, mēs nerunājam par vispārējās izglītības apguvi kopumā, mēs runājam par pieaugušajiem, par personībām, kuras jau ir izveidojušās, tostarp iemācījušās valodu, un mēs runājam tieši par tām pamattiesību komponentēm, kuras es nosaucu debašu sākumā, tas ir, par studējošo un mācībspēku akadēmisko brīvību un nevis par to, kā bērni apgūst valodas. Un mēs runājam arī par augstskolu autonomiju.

Paldies, tas ir viss, ko gribēju norādīt replikā.

A. Laviņš.

Paldies.

Vai sekos atbildes replika?

S. Bērtaitis.

Jā, godājamā tiesa.

A. Laviņš.

Lūdzu!

S. Bērtaitis.

Vispirms par iegūtajām tiesībām Satversmes 105. panta kontekstā. Pēc būtības replika no pieteikuma iesniedzēju pārstāves puses apstiprina, ka pieteikuma iesniedzēji vairāk runā par nākotnē uzsākamu darbību un augstskolu tiesībām uzsākt šādu darbību, proti, izglītības programmas īstenošanu citā nevis valsts valodā. Un faktiski tas tikai apstiprina Saeimas pozīciju, ka no pieteicēju puses nav identificēts un uzturēts arguments, ka tiek aizskartas kādas esošas, jau iegūtas īpašas augstskolu tiesības. Tieši tāpēc netiek dota reference uz tiesisko palāvību, runājot par kādu esošu tiesību aizsardzību, netiek apstrīdēti arī pārejas noteikumi attiecīgi, kas paredz, kā šīs iepriekš iegūtās tiesības tiek transformētas jaunajā situācijā, bet tiek runāts par perspektīves situāciju un, ja mēs runājam par perspektīvu, tad ir jāsaprot, ka Satversmes 105. pants tomēr nav lasāms tik plaši, runājot par dažādu jaunu aktivitāšu uzsākšanu un arī Eiropas Savienības Tiesas spriedums runā par uzņēmējdarbības brīvību, kas jau ir īstenota. Tātad, ir ne tikai kā varbūtēja priekšā stāvoša, kuru eventuāli varētu izmantot komersanti, bet kas jau ir īstenota noteiktā pakāpē ar noteiktu tiesību iegūšanu.

Un attiecībā uz... varbūt tāds komentārs attiecībā uz valodas reformu. Patiesi, augstākās izglītības joma ir specifiska, ja mēs salīdzinām ar zemākas pakāpes izglītības līmeņiem, bet neraugoties uz to, arī augstākā izglītība tomēr ietveras kopējā izglītības sistēmā, un arī augstākās izglītības jomā valsts valodas aizsardzībai un attīstībai ir sevišķa nozīme kontekstā ar valsts valodas īpašo lomu un, ja mēs skatāmies gan vēsturisko situāciju, gan arī latviešu nāciju un, piemēram, bija šodien mutvārdu sēdē dotās references uz citām valstīm, kur ir atļauts daudz liberālākas augstskolām arī tiesības rīkoties attiecībā uz valodu izvēli, tad ir jāpatur prātā, ka Latvija ir relatīvi maza nācija, ar relatīvi mazu latviešu valodas runātāju skaitu un līdz ar to mums ir, lai pasargātu un attīstītu valsts valodu, tomēr ir jādara daudz lielāka, ar lielākām, teiksim, tā attieksme... ar daudz rūpīgāku attieksmi pret valodas lietojamu augstākās izglītības nozarēs, nekā to varētu darīt, piemēram, lielās nācijas, kā Anglijas, Francijas, Itālijas vai citu lielo valstu augstskolas, tāpēc tā situācija nav salīdzināma ar Latviju.

Tas būtu viss. Paldies.

A. Laviņš.

Paldies.

Tātad, lietas dalībnieki ir uzklausi.

Šajā brīdī atliek informēt par laiku, kad tiks pasludināts tiesas spriedums.

Tātad, šajā lietā tiesas spriedums tiks pasludināts 28. jūnijā pulksten 12.00.

Paldies.

Tiesas sēdi šajā lietā slēdzu.